

A MUNKATERMELÉKENYSÉG KÉRDÉSEIVEL FOGLALKOZÓ BELGRÁDI INTÉZET

Münnich Károly – Szabolcska Ferenc

A szervezett termelés korszerű körülményei között egy ember, egy termelési közösség, egy ország, s végül az egész föld lakóinak teljesítménye, ennek mérése, összehasonlítása és fokozása igen fontos közgazdasági feladat. E teljesítmények mérésében, összehasonlításában lépten-nyomon találkozunk a munkatermelékenység, a munkaproduktivitás fogalmával: azzal, hogy az ember vagy a kisebb-nagyobb termelőegység munkája mekkora eredménnyel jár. Minél nagyobb egy-egy ember munkájának termelékenysége, annál több lehet a keresete, minél nagyobb egy-egy nemzet egész tevékenységének termelékenysége, annál fejlettebb termelés-technikája, annál inkább képviselheti a termelés világszínvonalát, annál versenyképesebb a világpiacon, és annál nagyobb lehet népének átlagos életszínvonala.

A munka termelékenységének ez a döntő jelentősége vezetett arra, hogy világszerte komoly érdeklődést tanúsítanak tanulmányozása iránt. Első lépésként a statisztikai hivatalok iparstatisztikai és általában termelés-statisztikai osztályai gyűjtötték be a termelékenység megítélésére alkalmasnak látható adatokat. Korunkban figyelhetjük meg a fejlődés következő szakaszát: külön szervezetek alakulnak a munkaproduktivitás tanulmányozására mind a kisebb, mind a legnagyobb termelési közösségek keretében.

A Jugoszláv Szövetségi Népköztársaságot elismerés illeti meg azért, hogy ezt a kérdést fontosságának megfelelően értékelve, létrehozta a munka termelékenységével foglalkozó intézeteket, s az ezek sorában vezető helyen álló Jugoslovenski Zavod za Produktivnost Bada elnevezésű belgrádi intézetet. Ez az intézet a Jugoszláv Szövetségi Népköztársaság vonatkozásában foglalkozik a munkatermelékenység kérdéseivel. Ezen kívül az egyes szövetségi köztársaságokban, sőt a kisebb közigazgatási egységekben is vannak a munkaproduktivitás kérdéseivel foglalkozó intézetek. Mindezek között nincs még közvetlen szervezeti kapcsolat, de igazgatóik három hónaponként találkoznak, s koordinálják intézeteik munkáját. Jugoszláviában arra törekednek, hogy a munkatermelékenység kérdéseivel foglalkozó intézetek közös szervezetet hozzanak létre. Ha ez ma valósulna meg, máris kerekén 100 intézetet foglalna magában.

A munkatermelékenység kérdéseivel foglalkozó belgrádi központi intézet feladatait kb. 80 %-ban a kormánytól, 20 %-ban a gazdasági kamaráktól kapja. Az intézet az 1963. évben 140 millió dinárral szerepel az állami költségvetésben. A szövetségi intézetekben a kormánytól, illetőleg a kamaráktól eredő megbízások aránya kerekén 50-50 %, a helyi jellegű intézetekben esetleg 20-80 % lehet, sőt előfordulhat, hogy valamely intézet teljes mértékben csak vállalati kérdések megoldásával foglalkozik.

Ha a belgrádi központi intézet a munkatermelékenység növelésére irányuló tervet dolgoz ki, annak megvalósítása nem kötelező, hanem ajánlás jellegű. Természetes azonban, hogy más vállalat is megvalósíthatja a tervet, - akár az intézet igénybevételével, akár segítség nélkül.

A munkatermelékenység kérdéseivel foglalkozó belgrádi központi intézet munkája alapjául szolgál számos adatot a Statisztikai Hivataltól kap meg. A Statisztikai Hivatal ezeket az adatokat vagy a kormány utasítására, vagy az intézettel kötött megállapodás alapján gyűjti be. A statisztikai adatok feldolgozása általában két hónapot vesz igénybe az intézetben. Azt remélik, hogy ha elektronikus gépekkel dolgoznak majd, 15 nap alatt feldolgozhatják az adatokat. Arra is gondolnak, hogy a Statisztikai Hivatal később - esetleg már az 1964. évben - a feldolgozás eredményeképpen kapott kész jelzőszámokat közli majd az intézettel, s az ezeknek a jelzőszámoknak összehasonlításával, elemzésével foglalkozik majd. A vállalatok a rájuk vonatkozó adatoknak az előző adatokkal történő összehasonlítása alapján állapíthatják meg munkájuk színvonalának emelkedését vagy csökkenését.

A munkatermelékenységgel foglalkozó intézetek általában kicserélik a munkatermelékenység vizsgálatával nyert adatokat, kivéve azokat, melyeket a kormány megbízása alapján végzett munka eredményeképpen kapnak.

A munkatermelékenység kérdéseivel foglalkozó intézet külföldi rokon-intézetekhez küldi ki tapasztalatcserére munkatársait. A kiküldetés ideje 2-4 hónap. Külföldi szakemberek is érkeznek az országba 1-7 hónap időtartamra. Az intézetnek 1970. évig terjedő távlati terve, s 1980. évig terjedő orientációs terve van.

Az intézet kb. egymillió dollár értékű műszaki segítséget kapott az Egyesült Nemzetek Szövetségétől /530 ezer dollárt berendezésben, a többiit szakemberképzés formájában/. Az 1963. évre az OECD-től kap 400 ezer újfrank értékű segítséget, elsősorban szakemberek külföldi képzésére. Jugoszlávia megfigyelő tagként részt vesz az OECD keretében működő Munkatermelékenységi Egyesülésben. Az OECD-től kapott segítség keretében 1963-ban három gyárat fognak mintaszerűen korszerűsíteni. A gyárat a kormánysszervek, az ipar, és a gazdasági kamarák együttműködésével választották ki. Közülük az egyik gyümölcsfeldolgozó, a másik konfekció, a harmadik butorgyár. A tervezett korszerűsítésekhez külföldi szakembereket kap Jugoszlávia az OECD segítség keretében.

Az intézet legfőbb feladata a jugoszláv statisztikai hivattal együttműködve a jugoszláv szövetség termelésével kapcsolatos gazdasági mutatókat, jelzőszámokat kimunkálni, a munkatermelékenység számitására és emelésére alkalmas módszereket kialakítani. Az intézet még csak két éve működik, s ma is nem egy vonatkozásban az utkeresés stádiumában van még. Működésének két éve rövid volt arra, hogy a munkatermelékenység emelésének elméletét kidolgozza, gyakorlati módszereinek problémáit tisztázza, s az üzemeknek irányelveket adjon a munkatermelékenység emelésére. A munkatermelékenység emelésének keretében az intézet fontos feladata az üzemek kooperációjának és integrálásának helyes megszervezése a termelési kapacitás legjobb kihasználására, a termelési technika és technológia helyes fejlesztésének tanulmányozása. Az intézet a munkatermelékenység vizsgálataival és emelésével összefüggő tevékenységében a francia, belga, olasz intézettel is együttműködik. 177 dolgozója közül 25 mérnök, 30 gazdasági szakember, 45 adminisztratív beosztású és középkáder; 65 dolgozó a nyomda és sokszorosítóüzem létszáma; heten a filmlaboratóriumban, négyen a dokumentációs osztályon dolgoznak.

Ennek az intézetnek a működésében is megnyilvánul egyébként az a törekvés, amely minden szolgáltatást gazdasági elszámolás alapjára kíván általában helyezni. Az intézet fizet pl. a Statisztikai Hivatalnak ha adatfelvétel megszervezésére vagy adatok feldolgozására kéri, másfelől felszámítja azokat a szolgáltatásokat, amelyeket akár a kormánynak, akár más intézménynek vagy szervnek végez. Így ez az intézmény is bizonyos értelemben vállalati színezetet nyer és a dolgozók keresete is az eredménytől függően változik. Persze gyakran nem egykönnyen értékelhetők a különféle szolgáltatások, s emiatt egy-egy intézet jövedelmezése sem áll annyira objektív alapon, mint a vállalatoké az ártermelés körében, ahol minden árucikknek többé-kevésbé kialakult ára van.

A kormány a munkatermelékenységgel kapcsolatos kérdések vizsgálatán kívül jelentős tanácsadó szerepet szán az intézetnek a további gazdasági szervezésben szükségesnek jelzett kooperáció és integráció terveinek kidolgozásában. Ezeknek a munkatermelékenység növelésére irányuló törekvéseknek fokozott jelentőséget ad a jugoszláv alkotmánynak az az intézkedése, mely szerint a termelésben fokozatosan át kell térni a heti 42 órás munkaidőre, ugyanis az életszínvonal emelésére és a munkaidő egyidejű csökkentésére csak a munkatermelékenység fokozott növelése ad lehetőséget.

Az intézetnek jelentős része volt a gazdasági szervezetek ügyviteli eredményeinek egységes jelzőszámairól szóló egyezmény rendelet-tervezetének kidolgozásában is. Ez segítséget nyújt a gazdasági szervezeteknek eredményeik egységes elvek szerinti kimutatására és összehasonlítására, az eredményeknek a munka szerinti tökéletesebb elosztására, a dolgozók személyi jövedelmének tárgyilagosabb megállapítására.

Az egyezmény három csoportban 19 egységes jelzőszámot állapít meg. Ezek közül 5 az ügyviteli eredmény kimutatására, 6 a gazdálkodás feltételeinek meghatározására, 8 pedig az elosztásra vonatkozik.

A nekünk néha szokatlan jugoszláv szóhasználat változatlan átvételével ezeket a jelzőszámokat a következőkben ismertetjük:

- az ügyviteli eredmény kimutatására szolgáló jelzőszámok;
- a megvalósított nettó-termék az előbbi időszakban megvalósítottéhoz mérve;
- a munkásonkénti nettó-termék;
- a használt ügyviteli eszközökhöz arányított nettó-termék;
- az eladott áru 1 munkásra eső értéke;
- az összebevételnek a felhasznált eszközökhöz történő arányítása.

A rendelet ismertetése értelmében az eladott áru egy munkásra eső értékét kifejező jelzőszámot, mely a munkatermelékenység szintjét mutatja, a gazdasági szervezetek fokozatosan vezetik be, első sorban saját ügyviteli eredményeik felmérésére, de ha lehet, ezeket a rokon üzemek eredményeinek összehasonlításában is alkalmazzák.

Az ismertetett 5 jelzőszám általános képet ad a gazdasági szervezet ügyviteli eredményeiről. Az eredmény megítélése szempontjából azonban fontos azt is felmérni, hogy milyen feltételekkel valósította meg a vállalat ezeket az eredményeket. A rendelet ezért arányszámokat tartalmaz a gazdálkodás feltételeinek elbírálására. Ezek:

- az igénybevett ügyviteli eszközök munkásonként;
- a munkásonként használt munkaeszközök mennyisége;
- a munkaeszközök termelőképessége;
- a munkaeszközök és az alapeszközök közötti arány;
- a forgalmi adó és a nettó-termék közötti arány;
- a tiszta jövedelem hányada a nettó-termékben.

A gazdasági szervezet a jelzőszámok 3. csoportjának felhasználásával végül megítélheti, s a gazdasági eredményeknek megfelelően meghatározhatja elosztási politikáját akképpen, hogy az ügyviteli eredmények és a termelési feltételek alapján összehasonlíttja a tiszta jövedelem elosztási arányait. Az elosztás egységes jelzőszámai:

- a személyi és a közfogyasztási alap aránya;
- a bruttó személyi jövedelem és a tiszta jövedelem aránya;
- a munkásonkénti bruttó személyi jövedelem;
- a munkásonkénti nettó személyi jövedelem és a tiszta jövedelem aránya;
- a munkásonként kifizetett nettó személyi jövedelem;
- az alapok és az ügyviteli eszközök közötti arány;

- az alapokból 1 munkásra jutó összeg;
- a munkásonként felhasznált közfogyasztási alap.

A jelzőszámoknak ez a csoportja szolgál a gazdasági szervezet ügyviteli sikerének, a gazdálkodás feltételeinek felméréséhez és az elosztás meghatározásához. Az egyezmény azonban lehetőséget nyújt arra, hogy a szakszervezet, a kamara, a munkaügyi titkárság javaslatára vagy a gazdasági szervezetek kérésére a jelzőszámokat megváltoztassák vagy az ügyviteli siker teljesebb kimutatása érdekében bővítsék. Az egységes jelzőszámok mellett a rokon vállalatok más egységes arányu mutatók használatában is megegyezhetnek.

A rendelet intézkedései a jelzőszámok rendszerének bevezetésével a vállalati munka jobb megítélését, a rokon vállalatokkal az összehasonlítás lehetőségét, és végeredményben a kedvezőbb gazdálkodást segítik elő.

A munkatermelékenység kérdéseivel foglalkozó belgrádi intézet fenti rendelet-tervezet előkészítésével s más megbízásokkal kapcsolatos konkrét munkákon kívül rendszeresen foglalkozik a bevezetésben ismertetett kérdések tanulmányozásával. E vizsgálatok eredményeiről havi folyóiratában számol be.

Az intézet "Produktivnost" című havi folyóirata közli a munkatermelékenységgel közvetlenül vagy közvetve összefüggő intézeti tanulmányokon kívül a Technological Digest-ből átvett anyagot, a külföldi rokon-intézetek működésére vonatkozó híreket, jugoszláv termelési híreket, a munka termelékenységével összefüggő jugoszláv és külföldi könyvek és folyóiratcikkek ismertetését, valamint a jugoszláv és külföldi folyóiratok rokon tartalmu cikkeinek a munkatermelékenység témakörei szerint csoportosított bővített címfordítását, végül az intézeti tanulmányok orosz-, angol- és francia nyelvű összefoglalását.

Külön meg kell említeni a nyomdát, az egészében is vállalatszerűen működő intézet nagy létszámú, jól felszerelt, s nagyobb részt külső megrendeléseket teljesítő termelő-üzemét, amelynek kliségyártó berendezése, betűszedő és betűöntő gépei, sajtó- és könyvkötő gépei vannak.

Az intézet filmlaboratóriuma nagyobb részt külföldi oktatófilmeket másol és dolgoz át, kisebb részben - elsősorban külső munkatársakkal kötött szerződés alapján - saját filmeket, jórészt műszaki oktatófilmeket is gyárt.

Az intézet filmtárában - a filmkatalógus szerint - jelenleg 71 film van. A filmek játékidéje 10-30 perc. Legnagyobb részük hangosfilm, részben csak eredeti nyelvek, részben a jugoszláv népek nyelvére szinkronizáltak. Általában fekete-fehérek, kisebb részük színes.

Az intézet által gyűjtött filmek fő témái:

- munkaszervezés;

- szakoktatás és produktivitás;
- vezetés;
- a dolgozók közötti kapcsolat;
- felnőttek oktatása;
- pályaválasztás;
- a termelés műszaki tényezői;
- a munka pszichikai és fiziológiai tényezői;
- munkaszervezés különféle termelési ágakban.

Néhány oktatófilm témáját is közöljük:

Munkaszervezés a kereskedelemben; munkaszervezés a szénbányászásban; a gyári munka szervezése; a vállalati adminisztráció szervezése; iparszervezés; ipartelepek telepítése; a titkárnő munkája; belső szállítás; a munka megbecsülése; az ügyviteli munka szervezése; a termelőmunka szervezése; gyártmányfejlesztés; a termelés átszervezése; a termelőképeség; anyagvizsgálat; mozgástanulmányok; gyártásellenőrzés; termelőképeség a bőség kulcsa; két kézzel kell dolgozni; tervezés és kockázat; az időmérés módjai; a vezető és kapcsolata az üzemmel; a dolgozó ember erői; a munkaelemzés módjai; az ellenőr értekezletei; egy brigád tagja; konfliktusok a munkahelyen; hallgassuk meg a dolgozót; legyünk emberek a munkában; játék az ember életében; az amerikai oktatás szervezete; tanuljunk értelmesebben; helyes pályaválasztás; alkalmasság-vizsgálat; automatizálás; a motorblokk; járművek hidraulikája; szintetikus anyagok eredete és gyártása; barátunk az atom; gépkocsi javítás; televízió gyártás; edzés; a zaj hatása; a színek hatása; munkaszervezés a faiparban; a fagegymunkálás ésszerűsítése; a fa precíziós megmunkálása; alumínium a korszerű építésben; alumínium az árutermelésben; munka fém- és vasbeton szerkezetekkel; miért nő a város; betontömbök; a szilva kísérleti szállítása; az eladás művészete; az üzlet gépei; gazda nap-tár; alag ösvényezés; a traktoreke beállítása és üzemeltetése; silózás minden gazdaságban; munkatanulmány segít a gazdaságnak; skót bányász.

Az intézet filmlaboratóriuma amerikai segítségből értékes berendezést kapott, amellyel mind a másolási és szinkronizálási, mind az eredeti felvételi munkákat eredményesen végzi.

Az intézet dokumentációs osztályának hatáskörébe tartozik a könyvtár, s aránylag szerény dokumentációs tevékenységet fejt ki. A könyvtárnak jelenleg kb. 8000 könyve van és kb. 500 külföldi és belföldi folyóiratot kap rendszeresen. /Kb. 100 folyóiratot csere útján./ A dokumentációs osztály gyűjti ezen kívül saját intézetének, valamint a belföldi és külföldi társintézeteknek az elaborátumait is. Havi kiadványa van az intézeti munkatársaknak és a köztársasági hasonló intézetek munkatársainak tájékoztatására. Ebben egyfelől közli a hónap folyamán a könyvtárba érkező folyóiratok és könyvek jegyzékét, majd az intézet munkája szerinti tagolásban a külföldi és hazai lapokban a munkatermelékenységgel kapcsolatban megjelent cikkek cím-

fordítását, illetőleg címleírását ismerteti. Végül szakmai tanácskozásokról, egyezményekről ad hírt. A dokumentációs osztály ezenkívül irodalomkutatást végez belső munkatársak kérésére. Az irodalomkutatás kérésére szolgáló úrlap igen alaposan meghatározza a kért bibliográfia témáját, célját és a kutatás szempontjait /a kért anyag publikálásának ideje, nyelve, országa, műfaja/. Az úrlap anyagát az igénylő további írásbeli tájékoztatása egészíti ki. Az irodalomkutatásnak ez a körültekintő igénylése igen kedvező mind a dokumentációs osztály munkája, mind a kutatás eredményessége szempontjából.

. . .

Megítélésünk szerint elismerésre méltó az, hogy Jugoszlávia a munka termelékenységének, ennek az annyira fontos termelési jellemzőnek tanulmányozására, vizsgálatára, és az eredmények alapján a termelés további javítására, nagy központi és helyi szervezeteket hozott létre. A belgrádi központi intézmény eddigi fejlődése és jelenlegi munkája arra enged következtetni, hogy egyre közelebb kerül kutatási és működési területének pontos körülhatárolásához, s egyre több közvetlen eredményt produkál mind a munkatermelékenység megállapítását és összehasonlítását, mind e munka alapján a nagyobb produktivitást célzó irányelvek és intézkedések kidolgozásában.

.. 0 ..

Кароль Мунних - Ференц Саболчка: Београдский Институт
по вопросам производительности труда.

Большое значение производительности труда в современных условиях производства привело к тому, что изучение этого вопроса во всем мире обращает большое внимание. В Югославии создана целая система институтов, занимающихся производительностью труда, а их центральным органом является Београдский институт. Этот институт в взаимодействии со Статистическим управлением пользуется услугами обора, регистрации а отчасти переработки данных, отчасти на основании собственного плана работы, а отчасти по поручению правительственных органов занимается разрешением теоретических (научных) и практических проблем по производительности труда и на основании результатов этой работы также и вопросами повышения производительности.